

Százhusz éves a székelyudvarhelyi Kő- és Agyagipari Szakiskola

Székelyudvarhelyt iskolavárosként szokták emlegetni. A nagy múlttal rendelkező, humán beállítottságú felekezeti iskolák mellett a XIX. század második felében még két iskola alakult: az Állami Főreáliskola (1871) meg a Kő- és Agyagipari Szakiskola (1893). Az utóbbi megalapítása óta 120 év telt el.

A XIX. század végére az Osztrák–Magyar Monarchia magyarországi részének keleti felében egyre érezhetőbbé vált az ipar fejlesztését szolgáló intézkedések hatása. Ezeknek az intézkedéseknek a célja a gazdasági helyzet javítása, a munkaerő helyben tartása volt. A hajdani helyzet és intézkedések hasonlóak a napjainkban tapasztalható állapotokhoz. A gazdaság fellendítését és a munkaerő-főlöslég itthon tartását az illetékes szervek a szakoktatás támogatásával és a már meglévő helyi kisipar fellendítésével próbálták elérni. Többek között ezt a célt szolgálta a székelyudvarhelyi Kő- és Agyagipari Szakiskola megszervezése is.

Az iskolalapítás 100. évfordulója alkalmából, 1993-ban Róth Edith, az utódiskolának számító Dr. Bányai János Iskolaközpont történelem tanára egy könyvet állított össze. Ebben a fennmaradt szakiskolás iratanyagok alapján (iskolai értesítők, évkönyvek, tantestületi gyűlések jegyzőkönyvei, anyakönyvek) részletesen összefoglalta az iskola történetére és működésére vonatkozó tudnivalókat.

Az iskola 1893-ban létesült, de a kezdeményezés jóval korábbra tehető. A marosvásárhelyi római katolikus szeminárium igazgatójának felhívására 1854-ben Dávid Antal Mózes, az Eszterházy grófok abosfalvi tiszte alapítványt hozott létre egy Székelyudvarhelyen létrehozandó „ipartanoda” számára. Ezt követően több törvény is szabályozta az ipari oktatást, majd 1893-ban, Lukács Béla kereskedelemügyi miniszter felhívását követően, hogy a megye és a város tegyen javaslatot egy ipari szakiskola felállítására, megalakult a szakiskola.

1893 márciusában volt az iskola felügyelő bizottságának alakuló gyűlése.

Az állam a várostól telket vásárolt iskolaépítés céljával a Petőfi utcában. 1893 szeptemberétől megindult az első évfolyam. Az állami támogatás mellett az iskola felhasználta a Dávid Antal Mózes alapítvány fele jövedelmének haszonélvezeti jogát, továbbá támogatók voltak a Marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, az Udvarhely Megyei Takarékpénztár, a helybeli önképzőkör és a város.

Az iskola az első világháborúig zavartalanul működött, épülete a Petőfi utcában volt, a mai Palló Imre Művészeti Szakközépiskola épületében. Az eredetileg L alakú, egyemeletes épületet fokozatosan bővítették az elkövetkező években, míg végül elnyerte mai formáját, teljesen zárt udvara lett. A korabeli sajtó élesen bírálta az épületet: zártnak, levegőtlennek, toldozott-foltozottnak, értelem nélkülinek nevezte. 1915-ben a szomszédból átterjedt tűzvész megrongálta az épületet, de a helyreállítás után sem változott az épület jellege.

Az 1916-os román támadás miatt az iskola Budapestre menekült. 1917 augusztusában már ismét Székelyudvarhelyen működött. 1918-ban, Erdélynek új államhatárok közé kerülésével, az iskola életében is nagy változások következtek be. Bevezették tanítási nyelvként a románt, az intézetbe román tanulók és tanárok érkeztek. Rövid idő alatt a régi tanári kar nagyobb része kénytelen volt elhagyni az iskolát. A köipari tagozatot 1922-ben Zalatnára helyezték. A következő tanévtől faipari szak nyílt asztalos és fafaragó osztályokkal.

1940 őszével az iskola ismét Magyarország tulajdonába került. Az átadást követően újabb lendülettel fogtak az intézmény újraszervezéséhez. A tanítás három szakon folytatódott tovább: agyagipari, fafaragói és asztalos. Az 1943-1944-es tanévvel kezdődően az oktatás villamosipari tagozattal is bővült, de nem működött tovább az asztalos szak.

Még 1940-ben, a megváltozott körülményekre való tekintettel, kérték a volt állami főreáliskola épületét. 1943-ban ítélték oda az épületet, de az átvételre csak a második világháború befejezése után kerülhetett sor. Az iskola új igazgatója dr. Bányai János mérnök lett. 1945 szeptemberével az intézmény új névvel, de magyar nyelven kezdte meg tevékenységét. 1948-

*Dombormű
a szakiskola épületének
kapualjában*

*Hargita Nándor
feleségének síremléke*

ban sikerült a már régóta igényelt Székelytámadt várbeli épületbe költözni. Rövid időre az iskola villamossági gép és faipari szakban, illetve építészeti szakban is nyújtott képzést.

Az 1950-1951-es tanévvel kezdődően újjászervezték az ipari szakoktatást. Az iskola számára ismét az egykori Petőfi utcai épületet jelölték ki. Az intézmény különböző nevek alatt működött tovább 1974-ig. A lakatos, asztalos és kályharakó szakosztályok mellett megjelent a fémforgácsoló, esztergályos szak is, később textilipari és villanszerelő szakosztályokkal is bővült.

A hatvanas évek végétől csatlakozott az intézményhez a városban működő közgazdasági szakközépiskola is, így néhány évig közigazgatási-ipari jelleggel működött az iskola. 1974-ben összevonták a két iskolát, megszüntették a közigazgatási szakosztályt. Az új intézményt a Budvár utca 8. szám alá költöztették. A létrejött intézmény a Székelyudvarhelyi Fémipari Iskolaközpont volt, egy liceális és szakiskolás osztályokkal működő szakoktatási intézmény.

1990 őszétől az intézmény ismét új nevet vett fel: Dr. Bányai János Ipari Iskolaközpont.

Az iskola története és tevékenysége nagyjából két szempont szerint tanulmányozható: az egyik a gazdasági szempont, a szakoktatásban kifejtett tevékenység, a másik az első világháborúig terjedő időszakra vonatkozható művészeti tevékenység.

A szakoktatásban kifejtett tevékenység az évek távlatából vizsgálva mindenképpen jelentős volt. Bár nem váltotta be azon kezdeti reményeket, amelyek a helyi iparművészet felvirágoztatását célozták, de csak azért nem, mert a változó idők más szakmák előtérbe kerülését hozták, és valójában az államalakulat, amely életre hívta, nem is érte meg az iskola kiteljesedését.

Az ipari szakoktatás az 1960-as évekre kiteljesedett, ezt követően sajnos egy hanyatlási folyamatnak lehetünk tanúi. Érthetetlen módon napjainkban ismét, akárcsak a kezdetekkor, a lenézett iskolák közé tartoznak a szakiskolák. Mindezek ellenére az iskola mindvégig igyekezett, az utódiskola pedig a mai napig igyekszik megfelelni a változó igényeknek.

A kifejtett művészeti tevékenység szempontjából elemezve az eredményeket: a kezdeti években az iskola jelentősen hozzájárult a város és a környező települések arculatának alakításához. Sajnos ez nem érvényesülhetett kellőképpen, hiszen az első világháborút követő időszakban a kőipari szak elköltözésével nem készültek többé maradandó köztéri alkotások, sőt egy részüket le is rombolták, az agyagipari termékek többsége elkallódott. A második világháborút követő időszakban már senki nem tartotta fontosnak a szakiskola tanárai és diákjai által készített műemlékek gondozását és népszerűsítését.

A készített munkák általában köztéri emlékművek, templomi berendezések, sírkövek, épületdíszek és kerámiatárgyak voltak. A művészi igénnyel megformált alkotások leginkább az alapítástól 1918-ig terjedő időszakban készültek. A korabeli helyi sajtó rendszeresen cikkezett a köztéri emlékművekről. A korszerű népszerű folyóiratai (*Magyar Iparművészet, Magyar Művészet, Magyar Úveg és Agyagújság*) rendszeresen jelentettek meg cikkeket és fényképeket a szakiskola által készített munkákról.

Az új megyeháza felépítése és a millenniumi emlékünnepek idején Hargita Nándor szobrász, az iskola igazgatója elkészítette az ezredéves emlékoszlopot. Az emlékmű egy obeliszk volt, amelyet két oroszlán fogott közre. Az obeliszk talapzatának négy oldalán egy-egy címer volt, melyek közt Udvarhely vármegye és Székelyudvarhely város címere.

Vofkori György *Székelyudvarhely. Várostörténet képekben* című könyvében láthatunk egy érdekes fényképet, amelyen a szakiskolás tanárok mulatoznak, a háttérben pedig a millenniumi oszlop egyik oroszlánjának gipszmintája látható. Az emlékmű másolatát nemrégiben újra felállították Székelyudvarhely főterén.

Szintén Hargita Nándor készített egy emléktáblát, amelyet a vármegyházán helyeztek el. Ma már nem tudjuk pontosan, hogy az épület melyik részén lehetett, 1898-ban a *Magyar Iparművészet* közölt fényképet róla. 1899-ben Hargita Nándor tervei alapján egy fekete márványtáblát készítettek Erzsébet magyar királyné emlékére, melyet a homoródalmási cseppkőbarlangban helyeztek el.

1901-ben állították fel az úgynevezett Katolikus emléket. Alkotója Harmath Ödön volt, aki a szakiskolában mintázást tanított. Az emlékmű egy Jézus-szobor, a Márton Áron tér felső részén található, nemrég restaurálták.

1904-ben a kőipari szak diákjai Lukács Béla kereskedelemügyi miniszter síremlékét készítették el Budapesten. 1905-ben Homoródkarácsonyfalva számára készítettek egy Erzsébet-emlékművet.

1906-ban Hargita Nándor Erzsébet királyné emlékére szobrot készített Halmagy község számára. 1909-ben ugyancsak ő Agyagfalvára egy nagyszabású 1848-as emlékművet tervezett, amely nem került kivitelezésre halála és később a világháború kitörése miatt.

Az iskola tanáraihoz és diákjaihoz köthető többi alkotás (a köztéri emlékműveket leszámítva) jellegüknél fogva nincsenek annyira szem előtt, így kevésbé ismertek a város lakosságának körében.

A szakiskola a helyi templomok számára készített templomi berende-

zések: a belvárosi református templomban található úrasztala a szakiskola munkája. A Szent Miklós-hegyi plébániatemplom számára egy szentélyrekesztő korlátot készítettek. Egyik legnagyobb szabású munkájuk a zetelaki templom márványból készült fő- és mellékoltárai, valamint a keresztelőmedence. Máréfalva templomának főoltárát szintén a szakiskola készítette márványból, de itt helyeztek el két érdekes, színes majolika technikával készült oltárt is.

A szakiskola által készített műalkotások érdekes csoportját képezik a síremlékek. A város római katolikus és református temetőjében egyaránt ott vannak. Beazonosításuk nem mindig könnyű, mivel általában csak egy szerény „helybeli szakiskola” felirattal látták el őket a talapzaton. A számtalan síremlék közül érdemes kiemelni néhányat. A római katolikus temetőben található dr. Soó Rezső síremléke (a botanikus dr. Soó Rezső édesapja, 421-es sz. síremlék). Érdekessége, hogy a sírkő két oldalához egy-egy posztamens kapcsolódik, rajtuk egy-egy szakállas férfifej. Petrányi Miklós festőművész, a szakiskola rajztanára Hargita Nándort megfestette az egyik ilyen fej mintázása közben.

Szintén a római katolikus temetőben található Hargita Nándor feleségének és egyik gyerekének a sírköve. Kialakítása egy kissé eltér a szokásos sírkövektől. A művész láthatólag nagy odaadással és végtelen szeretettel készítette. A virágmintás szecessziós mintázatok felett elkészítette feleségének portróját is, majd latin felirattal látta el: FIAT VOLUNTAS TUA (Legyen meg a te akaratod.). Ennek a síremléknek a közelében temették el később a művészt is.

A református temetőben, a ravatalozó közelében Koncz András számára készült impozáns síremlék. Ezen Hargita Nándor szintén megmintázta az elhunyt portróját. Ettől nem messze található dr. Kassay Albert városi tisztiorvos síremléke. Érdekes módon egyiptomi motívumokból van kialakítva, egy ülő szfinxalak fölé helyezték el az obeliszket.

A szakiskola által készített épületornamensek beazonosítása még nehezebb, hiszen ezeken egyáltalán nem

láthatunk semmilyen aláírást. Kivételt az a címer jelent, amely a Kossuth utca 64. szám alatti ház emeleti részén látható. Ezt Hargita Nándor saját aláírásával látta el. Egy 1941-ben kiadott iskolai évkönyv tanúsága szerint a szakiskola készítette a Római Katolikus Gimnázium színes majolikadíszeit, bár hasonló épületornamentikai munkákról nem tudunk, csupán a máréfalvi templom két mellékoltára készült hasonló technikával. A szakiskola (Stohoffer Béla szobrászművész) munkája az egykori Attila utca 7. szám alatti ház homlokzatának kialakítása. A gondosan kivitelezett és elhelyezett épületdíszítő elemek mellett a homlokzat érdekessége egy női és egy férfialakot ábrázoló lapos dombormű. Mindkettő a helyi jellegzetes mesterségek egyikét ábrázolja, a nő fon, a férfi egy csákánnyal a kezében látható, bizonyosan földmunkás.

Egy másik díszes homlokzatkialakítás a mai Orbán Balázs utca 19. szám alatti házon látható. A gazdag növényi ornamentika mellett megjelennek galambfigurák is. A kapu feletti részen, egy-egy medalionban megmintázták a ház egykori lakóinak portréit is.

Szintén említést érdemel az a magas dombormű, amelyet a szakiskola épületének kapualjában helyeztek el. A dombormű pusztán dekoratív céllal készülhetett, talán az volt a szerepe, hogy serkentse a belépő növendékeknek a mintázás iránti kedvét. A három gyerekfejet ábrázoló domborművet Hargita Nándor saját gyerekeiről mintázta. Egy korabeli fényképen a dombormű mintázása közben láthatjuk az iskola igazgatóját.

A szakiskola által készített kisebb domborművek és kerámia tárgyakkal ritkán maradtak fenn. Csupán egy kis töredéküket láthatjuk abban az emlékszóban, amelyet a dr. Bányai János Ipari Iskolaközpontban rendeztek be. Minden bizonnyal léteznek még munkák a városban magánszemélyeknél.

Az iskolai értesítőkből tudjuk, hogy a tanárok készítették el a munkák terveit, majd a tanulókkal együtt kiviteleztek a műhelyfőnökök irányítása alatt. Stílusukat tekintve szervesen illeszkednek a korszakra jellemző eklektikus alkotások közé, ahogy akkoriban nevezték, historizáló jelle-

Kassay Albert síremléke

gűek, de némelyikén erőteljesen jelen vannak az akkor újdonságnak számító szecessziós törekvések is. Leginkább a sírkövekre jellemző az a gondos kivitelezés és néha formabontó törekvés, amellyel fel szerették volna hívni a figyelmet, illetve újabb megrendeléseket elérni.

Százhusz év távlatából és jócskán megváltozott gazdasági körülmények közt szemlélve a szakiskola tevékenységét, elmondhatjuk, hogy sikerült megközelíteniük a kitűzött célt, hiszen megindult a szakoktatás, így az évek során rengeteg szakembert képeztek többféle szakmában. Művészeti szempontból az iskola jelentősen hozzájárult a korabeli iparművészeti törekvések megismertetéséhez, ugyanakkor jelentősen alakította a városképet, annak ellenére, ha a következő korszakok igyekeztek figyelmen kívül hagyni, sőt lerombolni a szakiskola által készített műalkotásokat.

Kelemen Albert